

Abstract: The Roumanians and the Eastern Question (1856-1859)

In the second half of the nineteenth century, Roumanian problem – which means the Union and modern organization of Principalities Moldavia and Wallachia – have become an international issue, and is included formally on the agenda of European diplomacy. In terms of international legal status, the two Principalities under Ottoman suzerainty, were considered as part of the Ottoman Empire, so part of the Eastern Question, and at the same time, under Russian protectorate, the latter established in officially by the Treaty of Adrianople of September 14, 1829. After defeating Russia in the Crimean War (1853-1856), Russian protectorate will be replaced by collective security in Europe and the two Romanian Principalities will unite in one state and one Prince in the person of Alexandru Ioan Cuza.

Keywords: *Eastern Question, Roumanian Principalities, Great Powers, Ottoman Empire, diplomacy*

În cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, *problema românească* – a Unirii și organizării moderne a Principatelor Moldova și Muntenia (Valahia) – avea să devină o *problemă internațională*, fiind inclusă, în mod oficial, pe agenda diplomației europene. Din punctul de vedere al statutului juridic internațional, cele două Principate, aflate sub suzeranitate otomană, erau socotite ca fiind parte integrantă a Imperiului Otoman, deci parte a *chestiunii orientale*, și, în același timp, sub protectorat rusesc, acesta din urmă instituit în mod oficial prin Tratatul de la Adrianopol din 14 septembrie 1829.

Confruntările dintre Puteri în regiunea de sud-est a continentului nu au fost generate doar de interese pur orientale, ci, mai cu seamă, europene. Triumful *pangermanismului* și îndeosebi ascendența *panslavismului* erau privite de Franța și Anglia ca o punere în cauză a însăși existenței Europei moderne ca civilizație și ca realitate istorică¹.

* Profesor universitar doctor, Universitatea din Craiova, vicepreședinte SSIR.

¹ Leonid Boicu, *Geneza chestiunii române ca problemă internațională*, Iași, Editura Junimea, 1975, p. 57.

Piatra unghiulară a istoriei diplomației moderne a constituit-o *menținerea fragilului echilibru european*. Încercarea Rusiei de a modifica această situație în favoarea sa – prin declanșarea războiului Crimeii (1853-1856) – a suferit un eșec lamentabil². În anul 1856 contextul european va fi favorabil acțiunii românilor pentru înfăptuirea unui pas important pe calea unității naționale și a modernizării.

Un sprijin substanțial și eficient a sosit din partea Franței, Împăratul Napoleon al III-lea fiind susținătorul *principiului naționalităților*. Ar fi o naivitate să credem însă că acest suport a fost unul total dezinteresat. Imperiul napoleonian viza în principal consolidarea prestigiului său internațional, dobândirea unui statut merit să asigure predominanța sa pe continentul european, precum și interese economice în zona Dunării și a Mării Negre. Pe de altă parte, Prusia și Sardinia – angrenate la rândul lor în procesul complex al realizării propriei unități naționale – au secundat politica franceză în Orient³.

Pentru a minimaliza consecințele înfrângerii militare care a pus capăt războiului Crimeii și încercând să evite izolarea, Rusia țaristă – pretendentă la moștenirea „omului bolnav” (Imperiul Otoman) – nu va fi ostilă ideii Unirii Principatelor, cu atât mai mult cu cât Țarul poza în postura de campion al apărării intereselor creștine din Balcani.

Fidelă apărătoare a integrității Imperiului Otoman și, totodată, ostilă politicii expansioniste rusești, Anglia va adopta o poziție ambiguă față de problema unirii Principatelor.

O atitudine complet diferită de cea a celorlalte Puteri europene vor adopta Turcia și Austria. Imperiul Otoman – aflat deja pe panta inexorabilă a decadenței – conștientiza faptul că Unirea celor două provincii românești – Moldova și Muntenia – ar aduce cu sine, mai devreme sau mai târziu, independența acestora. Se credea astfel un precedent periculos pentru popoarele creștine aflate încă sub dominație otomană. Nu mai puțin alarmată era Austria în ceea ce privește eventualitatea constituirii în viitor a unui stat român independent, care să cuprindă și teritoriile românești aflate sub dominație habsburgică: Transilvania, Banatul și Bucovina.

Interesele divergente ale Puterilor europene se vor dovedi greu de conciliat, fapt probat de dezbaterile *Congresului de pace de la Paris* (februarie-martie 1856). Cu acel prilej, contele Walewski, ministrul de Externe francez, avea să propună – așa cum o făcuse anterior reprezentantul Franței, baronul Bourqueney, la Conferința de la Viena din martie 1855 – unirea celor două Principate sub un Prinț străin⁴. Ideea avea să fie susținută de reprezentanții Rusiei, Angliei, Sardiniei și Prusiei, dar respinsă cu vehemență de diplomații turc și austriac. Aceștia din urmă

² Idem, *Austria și Principatele Române în vremea războiului Crimeii (1853-1856)*, București, Editura Academiei Române, 1972, *passim*.

³ Andrina Stiles, *Unificarea Italiei, 1815-1870* București, Editura All, 1996, *passim*; Idem, *Unificarea Germaniei, 1815-1890*, București, Editura All, 1998, *passim*.

⁴ Leonid Boicu, *Unirea Principatelor Române în dezbaterile forurilor internaționale (1855-1859)*, în volumul *Unirea Principatelor și puterile europene*, București, Editura Academiei, 1984, p. 59-61.

invocau faptul că moldovenii și muntenii nu ar fi dorit unirea într-un singur stat. După ample și contradictorii dezbateri se va lua hotărârea convocării unor Adunări (Divanuri) ad-hoc, prin care românii să fie consultați în privința viitoarei lor organizări.

Tratatul de la Paris (30 martie 1856) consemna înlocuirea protectoratului rusesc asupra Principatelor Române cu un regim de *garanție colectivă* a statelor semnatare, fiind menținută însă și suzeranitatea otomană. Potrivit uneia din clauze – de care românii vor ști să profite cu înțelepciune –, nici una din aceste Puteri nu avea dreptul să intervină cu forța armată în Principate, fără *acordul tuturor garanțiilor*.

Cauza românească avea să fie susținută cu perseverență și încurajată de reprezentantul francez la Constantinopol, Thouvenel. Așa cum o dovedesc rapoartele sale diplomatice, firmanul de convocare a Divanurilor ad-hoc din Moldova și Muntenia a fost smuls cu greutate Sublimei Porți⁵.

Eforturile benefice ale lui Thouvenel vor fi acompaniate de cele ale consulului francez la Iași, Victor Place. El a informat permanent Ministerul de Externe francez despre starea de spirit a opiniei publice din Moldova, dezvăluind planurile murdare ale caimacamului (loctiitorul Domnului) Vogoride, de falsificare grosolană – în complicitate cu diplomația otomană și austriacă – a alegerilor pentru Divanurile ad-hoc.

Alegerile falsificate din Moldova – ce dădeau câștig de cauză anti-unioniștilor – aveau să stârnească noi divergențe între Puterile europene. Turcia – sprijinită și încurajată de Austria și Anglia – refuza sistematic organizarea de noi alegeri, ceea ce a determinat Franța, Prusia, Sardinia și Rusia să rupă relațiile diplomatice. Încercând să evite izbucnirea unui nou conflict european, Împăratul Napoleon al III-lea s-a întâlnit cu Regina Victoria a Angliei la Osborne (6-10 august 1857). Aici se va ajunge la o soluție de compromis: diplomația britanică accepta anularea alegerilor falsificate din Moldova, iar Franța se declara de acord cu ideea unei uniri parțiale⁶. Perioada care a urmat înțelegerii de la Osborne a demonstrat încă odată că nu diplomația europeană a dat românilor unirea, ei fiind aceia care au impus-o.

În urma reorganizării alegerilor, unioniștii moldoveni vor obține o majoritate confortabilă. Drept consecință, Adunările ad-hoc de la București și Iași (deschise în septembrie 1857) – în care erau reprezentate toate categoriile sociale – au afirmat cu tărie dorințele naționale: autonomia, *Unirea*, Principe străin dintr-o familie domnitoare din Europa apuseană, guvernământ constituțional.

Comisia europeană – prezentă la București – a înaintat raportul său și cererile formulate de români reprezentanților Puterilor garante. După dezbateri lungi și aprinse avea să fie elaborată *Convenția de la Paris* (19 august 1858), care stabilea statutul internațional al Principatelor Române și principiile de organizare internă.

⁵ L. Thouvenel, *Trois années de la question d'Orient. D'après les papiers inédits de M. Thouvenel*, Paris, 1987, p. 335.

⁶ T. W. Riker, *Cum s-a înfăptuit România. Studiul unei probleme internaționale, 1856-1866*, București, 1941, p. 182-183.

Convenția – consecință a compromisului Puterilor garante – accepta denuțirea de *Principatele Unite ale Moldovei și Valahiei*, cu doi domnitori autohtoni, două guverne și Adunări diferite. S-au făcut concesii doar în ce privea constituirea unei Comisii Centrale la Focșani pentru elaborarea legilor de interes comun, pentru înființarea unei Curți de justiție și a alteia de casație, iar armata a fost așezată sub o comandă unică⁷. Convenția a reprezentat o profundă dezamăgire pentru români și a stârnit proteste la nivelul presei unioniste.

Interesant este faptul că “problema românească” a constituit pentru Napoleon al III-lea, în perioada premergătoare războiului cu Austria (războiul franco-sardo-austriac avea să izbucnească în aprilie 1859), o masă de manevră în politica sa față de Rusia și Anglia.

Cu toate acestea, românii vor da dovadă de o deosebită maturitate politică, punând Puterile garante în fața unui *fait accompli*. La 5 și 24 ianuarie 1859 principiul Unirii s-a înfăptuit prin alegerea aceluiași Domnitor, Alexandru Ioan Cuza, în Moldova și, apoi, în Muntenia. Nu atât evenimentul ca atare a surprins diplomații europeni, cât mai ales modalitatea executării sale. Ideea alegerii aceluiași Domnitor în ambele Principate era susținută de unioniști (de pildă, partizanii lui Nicolae Golescu) încă din timpul dezbaterilor și elaborării Convenției de la Paris din august 1858 și nu a fost abandonată nici după aceea, fără a se desemna însă și persoana avută în vedere⁸.

În opinia “partidei naționale”, dubla alegere a colonelului Al. I. Cuza nu reprezenta o simplă uniune personală, ci un regim tranzitoriu spre înfăptuirea unei reale unități, politico-administrative, iar în perspectivă spre independență și unirea tuturor provinciilor românești. Conștient de misiunea încredințată, însuși Cuza declara că noua demnitate princiară era doar una provizorie, dorința sa și a națiunii fiind aceea de a ceda, la momentul oportun, tronul Principatelor Unite unui Prinț străin, dorință ce fusese formulată clar în programul afișat în timpul dezbaterilor Adunărilor ad-hoc⁹.

Dubla alegere a lui Al. I. Cuza a fost socotită de Puterile garante drept o încălcare gravă a Convenției din august 1858. De fapt, românii au încălcat acest act internațional doar în *spiritul*, nu și în litera sa, profitând de lacunele existente. Așa cum am observat, nicăieri în Convenție nu exista o interdicție clară referitoare la posibilitatea alegerii aceluiași Domnitor în ambele Principate.

Reacția Puterilor garante, a diplomației europene, a variat în funcție de propriile interese în sud-estul Europei. Cea care a susținut cauza românească a fost și de această dată Franța, deși cercurile diplomatice de la Paris erau mult mai rezervate, pentru a nu stârni suspiciunea celorlalte Puteri garante. Oricum, opinia publică franceză, mai ales presa, a primit cu satisfacție dubla alegere a lui A. I. Cuza¹⁰.

⁷ D. A. Sturdza și colaboratorii, *Acte și documente relative la istoria renascerei României*, vol. VII, București, 1898, p. 306 și urm.

⁸ L. Boicu, *Din istoria diplomației europene. Anul 1859 la români*, Iași, Institutul European, p. 49, 56.

⁹ Gh. Platon, *Unirea Principatelor și Belgia*, în volumul *Unirea Principatelor și puterile europene*, p. 118.

¹⁰ L. Boicu, *Din istoria diplomației europene*, p. 78.

Atitudinea binevoitoare a Franței avea să fie împărtășită și de Rusia, al cărei obiectiv era acela de a submina autoritatea unui act, precum Tratatul de la Paris, ale cărui clauze erau „umilitoare” pentru cercurile diplomatice de la St. Petersburg. Cancelarul rus, Gorceakov, avea să-i transmită ministrului de Externe francez că Rusia va susține Franța la viitoarea Conferință pentru recunoașterea dublei alegeri, însă numai pe timpul vieții lui Cuza¹¹.

Sardinia a privit cu multă simpatie actul înfăptuit de români, iar Prusia, dincolo de anumite ambiguități, se declara în cele din urmă favorabilă cursului evenimentelor din Principate. Cât privește cercurile diplomatice londoneze, atitudinea acestora a oscilat de la necesitatea exercitării de presiuni pentru a anula dubla alegere la compromis și conciliere. Austria, adversara ireconciliabilă a Unirii din considerente lesne de înțeles și precizate de noi mai sus, solicita respectarea Convenției din august 1858, deci anularea dublei alegeri, poziția sa înscriindu-se pe linia politicii pe care o promova: păzirea sfântă a legitimismului monarhic și repudierea principiului naționalităților¹². Guvernul de la Viena ținea să sublinieze că va refuza să adere la orice aranjament respins de Curtea suzerană. Cum era de prevăzut, Imperiul Otoman a respins cu vehemență dubla alegere și a protestat pe cale diplomatică, insistând pentru o intervenție armată menită a restabili “ordinea” în Principate și convocarea unei Conferințe în vederea obținerii acordului Puterilor garante în această direcție.

Manifestând prudență, Al. I. Cuza nu a trecut la realizarea imediată a unirii depline printr-un nou *fait accompli*, ci a preferat – și ca urmare a sugestiilor venite din partea diplomației de la Quay d’Orsay – să consolideze poziția câștigată și să aștepte recunoașterea dublei alegeri de către Puterile garante¹³. De aceea, eforturile sale se vor concentra în această direcție, fiind trimise, în lipsa agențiilor diplomatice (atribut al statelor suverane), *misiuni speciale* în capitalele europene. La Constantinopol, Costache Negri va juca un rol deosebit de important, la fel de convingătoare dovedindu-se misiunea lui Vasile Alecsandri la Paris, Londra și Torino.

În aceste circumstanțe avea să survină convocarea Conferinței de la Paris, ale cărei lucrări au început la 7 aprilie 1859. În cea de a doua ședință, Franța, Rusia, Anglia, Sardinia și Prusia au solicitat, de comun acord, Turciei să recunoască dubla alegere a lui Al. I. Cuza ca Domnitor al Principatelor Unite.

În condițiile izbucnirii războiului franco-sardo-austriac (26 aprilie 1859), Austria, prin forța împrejurărilor – amenințată de perspectiva mobilizării unei forțe armate consistente la granița transilvăneană – a devenit mult mai conciliantă, reluând legăturile cu autoritățile de la București și Iași. Cert este faptul că la amenințările Porții cu o intervenție armată la nord de Dunăre, Domnitorul român a

¹¹ *Ibidem*, p. 90.

¹² *Ibidem*, p. 118.

¹³ *Documente privind Unirea Principatelor*, vol. VI, București, Editura Academiei Române, 1980, p. 300, 304.

răspuns prin mobilizarea armatei Principatelor în tabăra de Florești (în apropiere de Ploiești), mobilizare care a fost percepută la Viena ca un fel de presiune exercitată asupra trupelor imperiale.

Într-adevăr, au existat în această perioadă și unele încercări de colaborare între Cuza și liderii emigrației maghiare în vederea declanșării unei acțiuni comune în Transilvania. Astfel de tratative, deși s-au concretizat prin încheierea unor proiecte de convenție, nu au mai fost finalizate și puse în practică, pe de o parte, ca urmare a intransigențelor liderului maghiar Lajos Kossuth în privința recunoașterii naționalității române în Transilvania, iar pe de altă parte, războiul franco-sardo-austriac s-a încheiat destul de rapid¹⁴.

Rămasă izolată, Poarta a fost la rândul său împinsă pe panta concesiilor, acceptând, în prima fază, să-i acorde lui Al. I. Cuza două firme de investiție, formulând însă și o serie de condiții socotite de cercurile conducătoare române drept inacceptabile. Enumerăm câteva din acestea: Principele domnitor trebuia să se prezinte imediat la Constantinopol pentru investiție; situația creată în Principate era recunoscută numai pe timpul domniei lui Cuza, iar în cazul unor noi încălcări ale Convenției de la Paris, Poarta era îndreptățită a recurge la intervenția armată. Opoziția Domnitorului și presiunile exercitate de Puterile garante au determinat Turcia ca, în final, să renunțe la cea mai mare parte a acestor clauze. În ultima ședință a Conferinței de la Paris, Austria și Turcia au recunoscut dubla alegere, fapt consemnat în protocolul din 6 septembrie 1859, iar firmele de investiție au fost remise la 15 și 20 octombrie același an. Această recunoaștere a unei situații de fapt existente în Principate a constituit o însemnată victorie, atenția factorilor de conducere de la București și Iași concentrându-se în direcția realizării unității politico-administrative.

¹⁴ L. Boicu, *op. cit.*, p. 152-153, 160.